

Grote steden in de rui

Een impressie uit de snijzaal van het Beraad Grote Steden

Het *Beraad Grote Steden* (BGS) is een vereniging van protestantse kerkelijke gemeenten. Ooit begonnen als overlegorgaan voor de vier grote steden - Amsterdam, Rotterdam, Den Haag en Utrecht - is het nu een platform voor gemeentes in grote en middelgrote steden. Het gesprek gaat over thema's die ons binden. Hoe doe je dat, kerk in de grote stad zijn? Hoe motiveer je mensen om bij de kerk te blijven c.q. te komen? Hoe blijf je financieel gezond? Wat is het effect van de City op je kerk-zijn?

Eén van de thema's die aan de orde komen is: hoe blijf je overeind in een krimpend bestand en hoe blijf je (of word je) vitaal en aantrekkelijk? Daarvoor moet er beleid gemaakt worden. Er moeten zaken worden vernieuwd en personeel en gebouwen worden afgestoten. Beleid, dat doe je met elkaar.

Geen stad is hetzelfde, maar je kunt wel van elkaar leren. Daartoe legde het BGS op vrijdag 2 november van dit jaar twee kerkelijke gemeenten in twee steden op de snijtafel om te bekijken welke keuzes men maakt voor een nieuw beleid. Het ging om de gemeenten in Enschede en in Den Haag. In beide steden moet er ingrijpend worden bezuinigd en gereorganiseerd. In beide gevallen betekent dat een reductie van personeel (lees: predikanten) en het afstoten van kerkgebouwen.

Tijdens deze 'anatomische les' werden de reorganisatieplannen geanalyseerd door drie 'chirurgijns': Jodien van Ark (docent gemeenteopbouw), Ruud Koedijk (penningmeester van de PG Amsterdam en o.a. voormalig voorzitter bestuur KPMG) en Bart van Noord (teamleider van het project 'samenwerkende gemeenten' van de PKN).

1. Enschede: één kerk, verschillende padista's

Enschede, hoofdstad van Twente, universiteitsstad, heeft besloten om terug te gaan tot een kerkelijke gemeente met slechts één kerkgebouw met bijbehorende zaalruimten. Alle andere kerken zullen worden afgestoten. In de binnenstad is er dan ook nog de monumentale stadskerk, maar die heeft vooral een culturele functie. In een tweetal jaren zullen gemeenteleden zich dus moeten verzoenen met het verlies van het eigen kerkgebouw en elkaar moeten vinden in het enige overgebleven kerkelijk centrum. Ook de predikantsformatie gaat terug, van 4,5 naar 2,5 FTE.

Eén van de predikanten heeft het hele plan uitgedacht en het in samenwerking met de Algemene Kerkenraad en de wijkkerkenraad uitgewerkt en op zijn consequenties beproefd. Bij de uitvoering van het project streeft men er naar het proces van beneden naar boven te laten plaatsvinden. Dat wil zeggen dat de wijkgemeenten zelf de weg moeten vinden waarlangs ze gaan integreren. Het eindresultaat is echter helder. Er is ook geen weg terug mogelijk vanwege de ontbrekende financiën.

Verlies als winst gepresenteerd

Het opvallende van de formulering van dit beleid is dat het meest ingrijpende element, het teruggaan naar slechts één kerkgebouw, als een bijzonder gebeuren en zelfs als *winst* wordt aangeduid. Of dat ook zo zal uitpakken, is de vraag. De intentie, ook in publicitair opzicht, is wel zo.

De rol van de predikanten

De rol van het predikantenteam is steeds groot. Zij denken de nieuwe weg uit, samen met anderen, zij wijzen de weg naar de toekomst aan en begeleiden het traject. Zij hebben daarin een zeer belangrijke rol. Over die rol ontstond tijdens de bijeenkomst de nodige discussie: moeten predikanten in deze processen initiërend en begeleidend zijn? Wie anders? Is het ook weer niet een heldere zaak dat zij hierop aanspreekbaar zijn?

Bart van Noord schetste drie mogelijke posities voor predikanten, waarbij de laatste zijn sterke voorkeur had:

(1) In de 'arena' waar de besluitvorming plaatsvindt en waar je als predikant al snel partij wordt in conflicten.

(2) Achteraan in het proces, als pastorale achtervang voor de mensen die het niet meer kunnen meemaken.

(3) Juist voorop, door vergezichten te schetsen vanuit het oude boek, door te verleiden en verlangen op te roepen naar het 'beloofde land' en vooral door zelf te doen alsof je al in nieuwe situatie leeft.

Presentie in de wijken: padista's

Het is de bedoeling dat de kerk in de verschillende wijken van Enschede present blijft door middel van zogenaamde *padista's* (pastoraal-diaconale stations). Deze *padista's* zijn kleine, buurtgerichte plekken (waar mogelijk oecumenisch) voor concrete pastorale en diaconale activiteiten. Jodien van Ark merkt op dat veel reorganisatieprocessen door decentralisatieprocessen worden ingehaald en vraagt zich af of dit bij de *padista's* ook het geval zou kunnen zijn.

In de afgelopen decennia is er in veel steden ervaring opgedaan met dit soort presentiepastoraat (denk alleen al aan de initiatieven die zijn aangesloten bij het netwerk DAK). Toch is het de vraag hoe je vandaag de dag dit soort plekken creëert en vitaal houdt.

Door wie worden ze bemenst en gedragen? Alleen door vrijwilligers of ook door professionals (de predikanten die sterk in formatie teruggaan?)?

En voor wie zijn ze bedoeld? Het moet in elk geval heel helder zijn dat de *padista's* geen vervanging of compensatie zijn voor de wijkkerken die gesloten gaan worden, maar een nieuw initiatief om als kerk aanwezig te zijn in de stad, met grotendeels misschien wel een andere doelgroep. Tegelijk mogen ze ook niet vereenzelvigd worden met alleen de diaconale kant.

Is het erg dat dit soort plekken niet voortkomen uit doortimmerde beleidsplannen, maar opschieten als paddenstoelen en misschien even snel weer verdwijnen?

En bieden deze *padista's* een mogelijkheid om jongeren te binden (zonder dat dit een doel op zich is)? In elk geval moet je het dan wel aandurven om hen 'mede-eigenaars' te laten zijn.

Hoe houd je het proces in gang?

Het lijkt erop dat de visieontwikkeling in Enschede beperkt blijft tot een te klein groepje, dat de bezieling wegsijpelt en de moeheid toeslaat. Voor bevlogen voortrekkers gaat het proces inmiddels te traag, voor anderen gaat het allemaal veel te snel. Hoe maak je iedereen 'mede-eigenaar van het proces' en hoe schep je ruimte voor 'spraak en tegenspraak' zonder te verzanden?

De chirurgijns vroegen zich af waar 'het bloed stroomt' en waar 'de vitale delen' zitten. Haak je (nog) aan bij wat mensen beweegt? En wie heeft eigenlijk de regie?

Het is in elk geval van belang om oog te hebben voor je 'sergeanten': de mensen die de 'marsorders' van boven moeten overbrengen op de 'troepen'. De beeldspraak bleek wat ongelukkig, maar de strekking was duidelijk: zorg dat je vooral ook goodwill creëert onder die mensen die niet in een Algemene Kerkenraad zitten, maar die wel een gezaghebbende en verbindende rol hebben in de gemeente en die het draagvlak in de gemeente kunnen vergroten (de ambtsdrager in de wijk, de mensen van de bloemengroet, etc.).

2. Den Haag: van minder naar beter?

Den Haag, de derde stad van ons land, met 420.000 inwoners, heeft haar vanouds sterke protestantse profiel al lang verloren. Veertig procent van de inwoners heeft allochtone wortels. In de binnenstad is de Protestantse Gemeente (PG) Den Haag officieel nauwelijks herkenbaar sinds men de Jacobskerk en de Nieuwekerk aan de eredienst heeft onttrokken. De Kloosterkerk vervult de rol van centrumkerk, maar heeft een niet aan de PG gebonden positie.

De reorganisatie van de Protestantse Gemeente Den Haag was noodzakelijk, met een tekort van 600.000 euro per jaar en sterk dalende inkomsten. Een aantal protestantse kerken doet aan deze herstructurering niet mee (waaronder de Gereformeerde Bond, de Kloosterkerk en kerken in Den Haag Oost). Den Haag is ook een stad met een rijke Diaconie met een vermogen van 37 miljoen waaruit onder andere al het diaconale werk van STEK aan de Parkstraat wordt bekostigd.

Top down

De reorganisatie in den Haag kan worden geschetst als top down. Het hele proces werd geïnitieerd en begeleid door de Algemene Kerkenraad. De plannen zijn ontwikkeld in een 'carré' van moderamen, aangevuld met een kerkrentmeester en de voorzitter van de diaconie. Onder het motto 'van minder naar beter' is besloten om het aantal predikantsplaatsen terug te brengen van 15 naar 8 (via natuurlijk verloop) en uiteindelijk vijf wijkgemeentes over te houden. Er worden externe experts ingeschakeld die een *bindend* advies geven over welke kerkgebouwen gesloten gaan worden.

Dit alles betekent dat de huidige wijkgemeentes intensief moeten gaan samenwerken en uiteindelijk moeten integreren in de overgebleven kerkgebouwen. De manier waarop men dat in de wijken wil gaan doen, wordt aan de betrokkenen overgelaten. Chirurgijn Ruud Koedijk stelde vragen bij deze managementstijl. De AK heeft moedige besluiten genomen, maar moet ze niet meer verantwoordelijkheid neerleggen bij de mensen in de wijken? En is het beleid niet te reactief (aanpassen aan de krimp)? Mogelijkheden voor een pro-actief beleid zijn o.a. andere p.r. strategieën, het kiezen voor

doelgroepen en een 'durffonds' (zoals in Amsterdam) waarmee gewaagde en creatieve initiatieven van onderop gefinancierd worden.

Van substantiële tegenwerking lijkt overigens nauwelijks sprake te zijn. Misschien is het besef dat het niet meer kan zoals het gaat ook zo algemeen dat verzet ook zinloos zou zijn. De inkomstenstroom in de Hofstad is grotendeels afkomstig van ouderen tot zeer ouderen. Ook na deze reorganisatie, waartoe nu besloten is, zal een verdere afslanking in de toekomst onvermijdelijk zijn. Dit roept bij chirurgijn Bart van Noord de vraag op of er bij zoveel centrale regie en zo weinig tegenwerking eigenlijk wel sprake is van een cultuur waarin het open gesprek wordt gevoerd.

Rouwverwerking

Jodien van Ark plaatste vraagtekens bij de leus 'van minder naar beter'. Je moet niet te snel voorbijgaan aan wat verloren gaat: het kerkgebouw, de gemeenschap, tradities. Heel veel dingen worden niet beter. Er is tijd nodig om samen te beseffen dat je op een 'nieuw nulpunt' moet beginnen. Er moet tijd en aandacht zijn voor rouwverwerking. De herinneringen aan wat moest worden achtergelaten moet op de een of andere manier bewaard blijven. Binnen kerken weten we veel over individuele rouwverwerking, maar hoe zit het met collectieve rouwverwerking? Door een andere Haagse vertegenwoordiger wordt opgemerkt dat Den Haag er nog niet aan toe lijkt te zijn om 'lijk' te zijn. De crisis wordt misschien wel onvoldoende erkend en het zou nog maar de vraag zijn of de getroffen maatregelen in financieel opzicht voldoende effect ressorteren.

Spirituele voeding

Het mooie van veranderingsprocessen in de kerk is, volgens Jodien van Ark, dat je op 'zielniveau' met elkaar in gesprek kunt. We hebben er de taal voor. Toch wordt de spirituele voeding vaak vergeten. Toen de Haagse predikanten de opdracht kregen om een visienota te schrijven, kwamen ze met een boekje met teksten en gebeden onder de titel *Houd mij niet vast*. Voortgaande en gedeelde bezinning op inspiratiebronnen is van groot belang.

Impressie van de najaarsconferentie: De anatomische les door ds. Ton van Prooijen, Breda, ds. Bert Kuipers, Rotterdam. Beiden zijn bestuurslid bij de Vereniging Beraad Grote Steden in de Protestantse kerk in Nederland.

www.verenigingberaadgrotesteden.nl